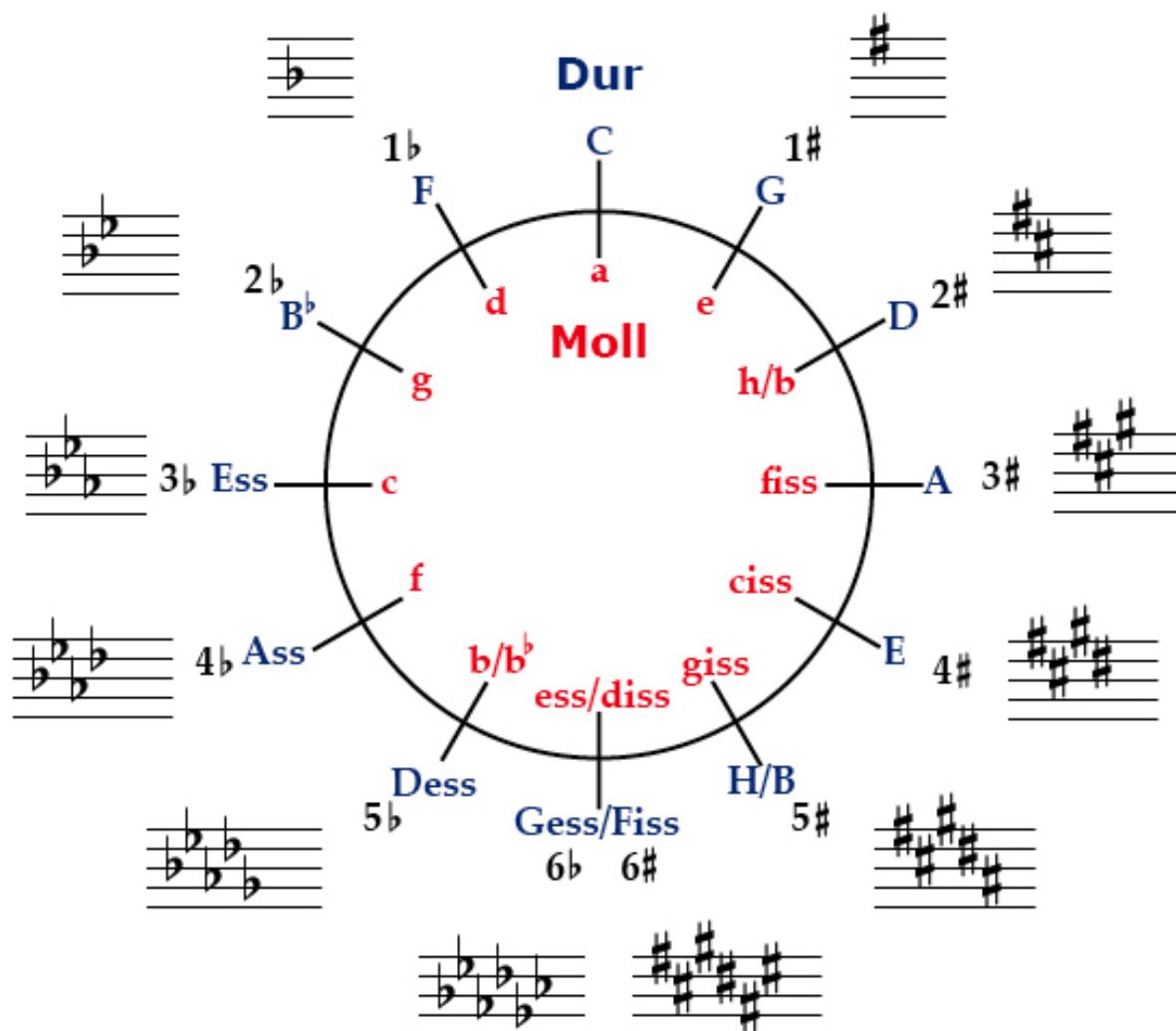

ATT FÖLJA SOLEN BAKLÄNGES

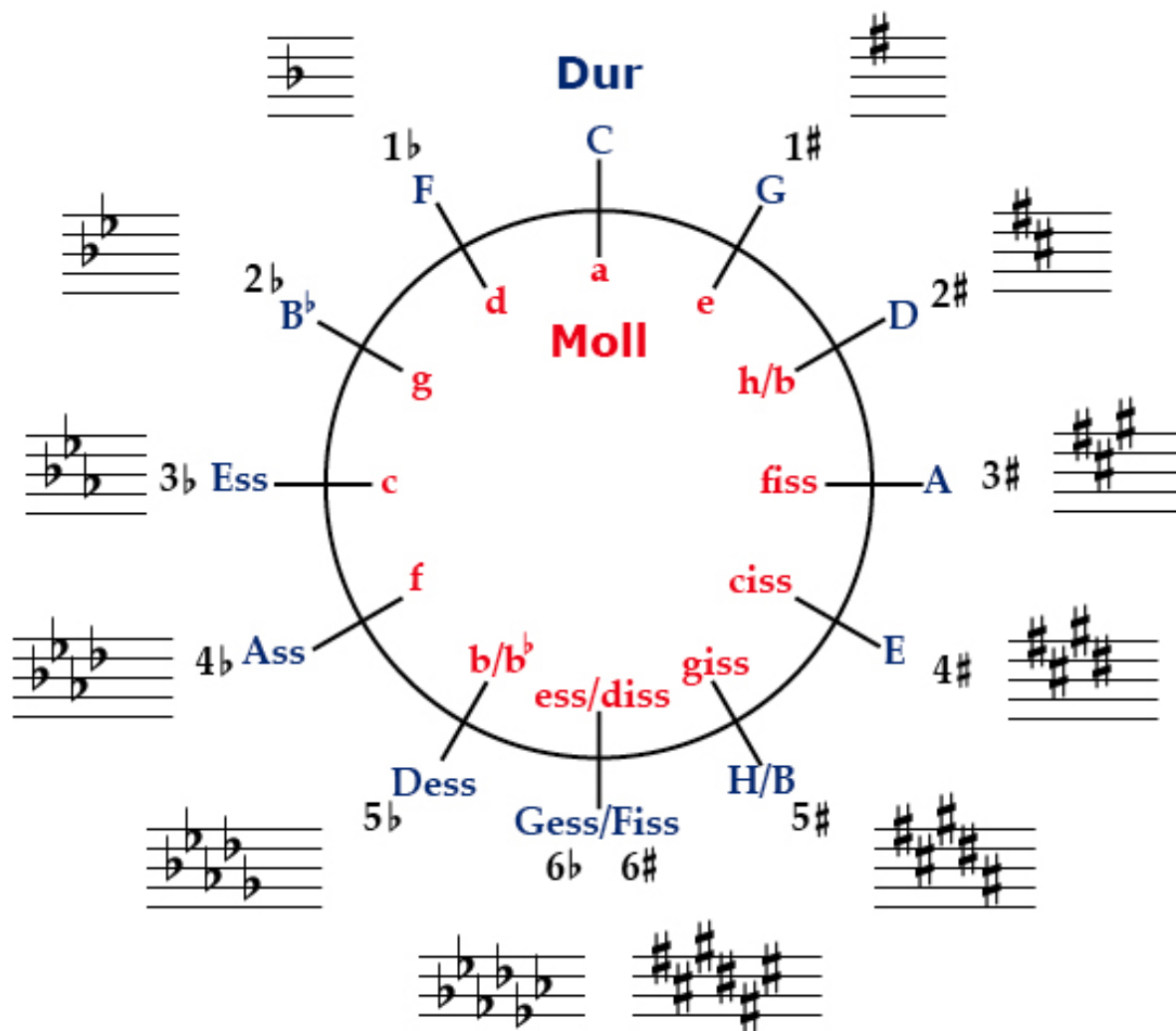
kvintcirkeln:

Häftet tillhör: _____

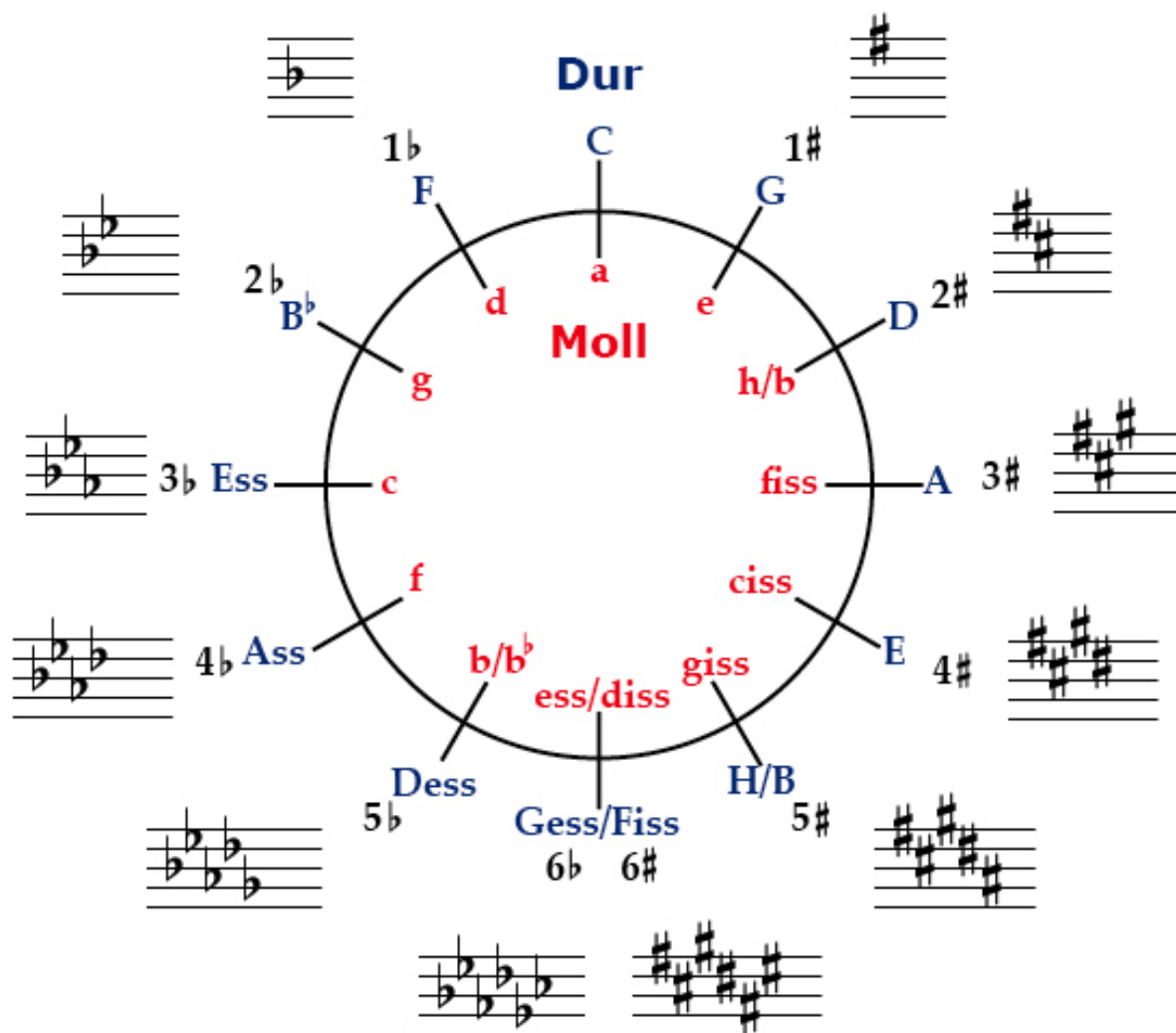
ATT FÖLJA SOLEN BAKLÄNGES

kvintcirkeln:

ATT FÖLJA SOLEN BAKLÄNGES

kvintcirkeln:

Häftet tillhör: _____

Kvintcirkeln är en klurig modell som kan användas till många saker, både i fritiden och på arbeten inom de flesta yrken. Eller nej, förresten. Men ändå.

I detta häfte kommer vi att använda kvintcirkeln för att se några vanliga sätt att sätta ackord på låtar.

Det är min uppfattning att dessa teoretiska kunskaper kan få värde endast tillsammans med praktiska övningar där man hör, spelar och sjunger det som studeras. Så det kommer vi att göra.

Vi utgår i början från att tonarten är C dur. Ackordet C dur är då Tonika och G7 är Dominant.

En låt som går i C dur brukar sluta på Tonikan - ackordet C dur.

Det nästa sista ackordet är nästan alltid Dominanten - ackordet G7.

Sjung på några visor som slutar på Dominant - Tonika!

Man kan beskriva rörelsen Dominant - Tonika genom att fråga:

"Vad är det som leder till Tonikan? Vad vill man höra för ackord precis innan låtens sista ackord?"

Vi har hört låtar som slutar Dominant - Tonika så många gånger att det känns som ett självklart sätt att sluta en låt (även om det förstås också förekommer andra lösningar).

Om låten håller på att ta slut och så kommer Dominant men ingen Tonika kan man bli galen i huvudet och bli sjuk i flera år. Men det finns ett botemedel: att se till att höra en Tonika.

Titta på kvintcirkeln och hitta G och C. Du ser att steget från G till C är motsols.

Skälet till att häftet heter "Att följa solen baklänges" är att de flesta rörelser i kvintcirkeln sker motsols.

Vi har nyss konstaterat hur naturligt det låter att sluta en låt med Dominant - Tonika, alltså motsols i cirkeln. Det finns däremot ingen motsvarande naturlig rörelse som går medsols.

Stick inte in ett finger i munnen på en gädda. Det går visserligen lätt, eftersom dess vassa tänder är riktade lite inåt. Men när du ska ta ut fingret fastnar det ju i tänderna och du måste sedan sätta på ett plåster och säga aj.

På samma sätt fungerar kvintcirkeln, fast utan gäddor, tänder, plåster och aj. Du kan ryckas med i ett flow och fortsätta motsols längs kvintcirkeln, men snart kommer du att upptäcka att du inte så lätt kan ta dig tillbaka till startplatsen (Tonikan).

Du kan visserligen fortsätta att följa kvintcirkeln motsols ett helt varv (12 stycken ackord, eftersom det finns tolv toner) tills du kommer tillbaka till Tonikan.

Men efter en stund kommer du i så fall att ha villat bort dig i huvudet, och känner inte längre vad som är tonikan. För en rörelse som bara går runt, runt, runt längs kvintcirkeln har knappast något centrum.

Men etta var lite en utsvävning. Nu tar vi ett steg tillbaka till bara rörelsen Dominant - Tonika.

Se nästa sida!

De låtar med enklast harmonik (vilka ackord man använder) har oftast bara Tonika - Dominant.

De låtarna som har en aning mer utvecklad harmonik håller sig fortfarande väldigt nära Tonikan (i kvintcirkeln).

T.ex. kan en låt börja på Tonika och sedan gå ett steg motsols. (Det är alltså till F om det går i C dur). Därifrån är det lätt att hoppa tillbaka till Tonikan, trots att det är medsols (att "dra ut fingret ur gäddans mun").

Steget efter Tonikan motsols kallas Subdominant (F är Subdominant i C dur), men det är ett begrepp som jag inte tycker att vi har nytta av att använda i det här sammanhanget. Det är Tonika och Dominant som spelar roll här!

Men hur kommer det sig att det går bra att hoppa tillbaka, medsols? Jag skrev ju förut att det inte var en naturlig harmonisk rörelse! Jag vet inte riktigt, men jag tror att det funkar eftersom man fortfarande är så nära Tonikan att det liksom blir rätt lätt att bara glida tillbaka till den.

Men om du hade gått TVÅ steg motsols (i C dur: C och sedan F och sedan Bb) så hade det redan där blivit betydligt svårare för gehöret att acceptera ett tillbakaväridande medsols.

Därför vill du nog hitta på en egen klurig specialväg för att komma tillbaka till Tonikan.

Det här är en av de roliga sakerna med att komponera – man måste hitta speciällösningar som inte är så självklara. Och på köpet kanske man kommer på något som låter lite nytt eller "eget".

Detta är dock en utvikning och vi ska nu gå tillbaka till låtarna med enkel harmonik.

Vi har konstaterat att en enkel låt har Tonika och Dominant, och att en mågot mer utvecklad kanske har Subdominant. Vi har också konstaterat att Subdominanten är lite "vägs ände" eftersom man efter Subdominanten nästan måste gå tillbaka till Tonikan.

Vi har sett att låtar med enkel harmonik håller ackorden i en klunga i ett litet område av kvintcirkeln.

När man vill utveckla låtens harmonik ännu mer fortsätter man att använda en klunga, fast den utökas. Vi har redan märkt att det är vanskligt att utöka klungan motsols, eftersom det kan vara svårt att ta sig tillbaka till Tonikan. Där utökar vi klungan på andra sidan!

En enkel låt slutar på Dominant - Tonika. Nu kommer en stund jag att frågå begreppen Tonika och Dominant och istället tala om C och G7 etc. Titta på kvintcirkeln under tiden!

Här är en lista över hur låtar i C dur kan sluta:

Enklast			G7	C
Lite svårare:		D7	G7	C
Lite svårare:	A7	D7	G7	C
Lite svårare:	E7	A7	D7	G7

Man har etablerat C dur som låtens tonart och grundackord. Att sedan ta ett stort språng ända till E7 och därifrån göra en motsolsrörelse tillbaka till C är inte svårare än att pilla in fingret i munnen på den där gäddan.

Men varför kan man i detta fall göra ett så stort medsols hopp? Vi har ju redan sagt att medsols hopp är som att försöka dra ut fingret ur gäddmunnen! Jag kan inte komma på någon särskilt bra förklaring. När du är på väg motsols bortåt från Tonikan är det som sagt svårt att vända. Glad i hågen sätter du upp spinnakern och förs med vinden allt längre bort från huvudön (Tonikan). Sedan måste du kryssa tillbaka...

Att däremot befinna sig vid Tonikan C och sedan ta ett jätteskutt till E7 och darsätta upp samma spinnaker för att enkelt glida hem i hamn igen känns lättare för gehöret att acceptera. Det blir så tydligt vart du är på väg – hem till Tonikan!

De viktigaste tonerna i Dominantackordet är (förutom grundtonen) tersen och sjuan.
Vilken är tersen i G7? Sjuan? Spela grundtonen, tersan och sjuan på klaviatur, samtidigt.
Kvinten kan man strunta i, den är bara utfyllnad och har ingen viktig funktion.
Spela G7 som ovan och sedan C dur. Dominant till Tonika.

Här är en repris av ackorddiagrammet från förra sidan:

Enklast			G7	C	
Lite svårare:		D7	G7	C	
Lite svårare:	A7	D7	G7	C	
Lite svårare:	E7	A7	D7	G7	C

Ta ut grundton, ters och sjuan i D7, på samma vis som du nyss gjorde med G7.
Spela D7 G7 C.

Ta ut grundton, ters och sjuan i A7, på samma vis som du nyss gjorde med D7 och G7.
Spela A7 D7 G7 C.

Ta ut grundton, ters och sjuan i E7, på samma vis som du nyss gjorde med A7, D7 och G7.
Spela E7 A7 D7 G7 C.

Här är tonerna i en lista:

Ackord	Grundton	Ters	Sjuan
E7	E	G#	D
A7	A	C#	G
D7	D	F#	C
G7	G	B	F
C	C	E	–

Spela spalten Grundton uppifrån och ner

Spela spalten Ters uppifrån och ner

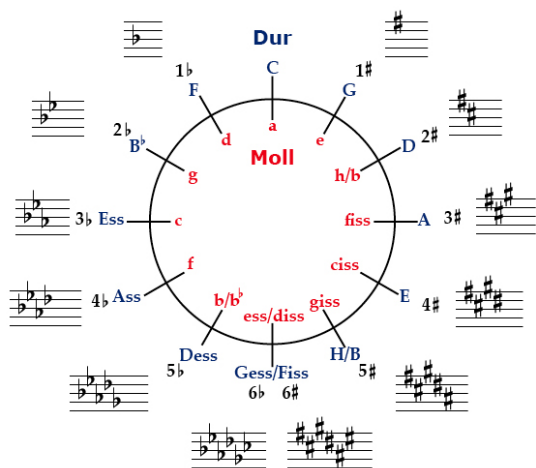
Spela spalten Sjuan uppifrån och ner

Spela korsvis: Tersen längst upp i spalten, sjuan näst längst upp och så vidare korsvis neråt.

Spela korsvis: sjuan längst upp i spalten, tersen näst längst upp och så vidare korsvis neråt.

Spela båda korsvisövningarna (här ovan) samtidigt.

Iakttag vilket rörelsemönster som framträder. Fundera över hur fina stämmor det blir att spela eller sjunga!

Nästa sida innehåller ett exklusivt överkursupdrag!

EXKLUSIVT ÖVERKURSUPPDRAG

Kopia av lista på förra sidan:

Ackord	Grundton	Ters	Sjua
E7	E	G#	D
A7	A	C#	G
D7	D	F#	C
G7	G	B	F
C	C	E	–

Samma lista men med ändrad ordning på rubrikerna Ters och Sjua:

Ackord	Grundton	Sjua	Ters
		G# (Ab)	D
		C# (Db)	G
		F# (Gb)	C
		B (Cb)	F
C			–

Fyll i vilka grundtoner och vilka 7-ackord som hör till sjuorna och terserna ovan!

Iakttag vilket rörelsemönster som framträder när de nya grundtonerna spelas i en följd.

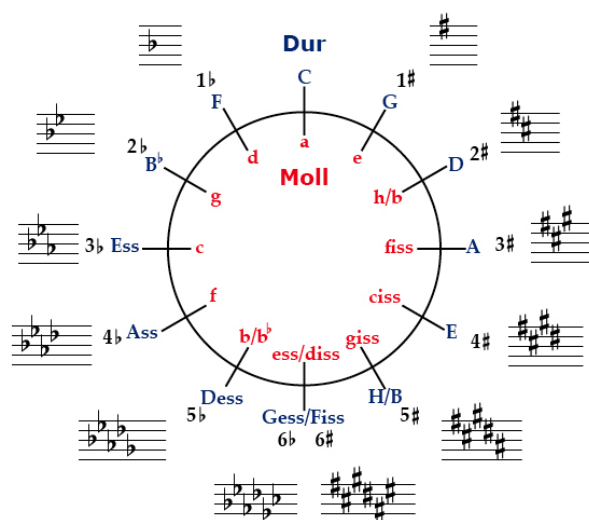
Tersen och sjuan i det ett ackord blir alltså sju och ters i ett annat ackord.

Eftersom ters och sjua är så viktiga för ackordets karaktär och funktion kan man ofta byta ut grundtonen så att ters och sjua byter plats och blir sjua och ters.

Det kan skapa lite harmonisk variation, utan att ackordets funktion i helheten ändras.

De ackorden man kan byta till ligger ju superlångt bort i kvintcirkeln och är alltså inte längre med i "klungan" som håller sig när Tonikan. Men ändå hör de till klungan, eftersom ters och sjua är gemensamma, om än omkastade.

Titta på kvintcirkeln och iakttag mönstret för att hitta det sjuackord som har samma ters och sjua som ett annat. Kodord: Diagonalt.

ATT GÖRA SLUT

De enklast hamoniserade låtarna växlar mellan ackorden Tonika och Dominant.

De slutar med Dominant – Tonika.

För att få till ett lite mer avancerat slut kan man, som vi tidiagre har sett, komma till baka till Tonika genom fler steg i kvintcirkeln än bara Dominant.

En enkel låt slutar

G7 C.

En anigen mindre enkel slutar

D7 G7 C o.s.v.

Detta är saker man tänker på när man komponerar.

Man tänker också på det i ett stort område som liknar komponerande: arrangering.

Man tänker också på det i ett annat stort område som liknar komponerande: improvisation.

Dessa delar smälter ofta samman litegrann och blir en blandning av allting.

Det går ofta inte att riktigt avgöra vad som är vad av dessa företeelser.

Om du komponerar en ny låt är du fri att själv välja hur låten ska sluta. Liksom förstås hur den ska börja och vara i mitten...

Om du istället spelar en sång som redan finns så har du ibland stor frihet att bestämma själv där också.

Om du spelar genomkomponerad musik, t.ex. ett klassiskt pianostycke, lämnas sällan ansvaret för några avgörande harmoniska beslut till den som spelar.

Men om du t.ex. ska kompa en visa på piano efter ackordanalys, när någon (du?) sjunger eller spelar melodin har du vanligen stor frihet att själv välja hur du ska spela. Om ni inte är fler som spelar samtidigt kan du ändra ackorden ganska mycket utan att det låter illa.

Då blir det i slutändan en stilfråga: det fungerar att byta ut de här ackorden till vissa andra, men passar det, är det så vi önskar att det ska låta?

DÄRMED har vi kommit till den trevliga uppgiften att skriva olika tänkbara sätt att ta sig tillbaka till Tonikan C dur på olika låtar.

Till att börja med ska det (i uppgiften) alltid sluta med Dominant – Tonika.

Lägg också till olika varianter, med fler steg från kvintcirkeln motsolsväg till Tonika.

Snart kommer du att upptäcka att det ibland krockar med melodin att ha en serie 7-ackord som visserligen passar "teoretiskt".

Det FÅR krocka, det kan låta kul. Men jag vill öppna för en till väg:

Dominantackordet är ju ett dur-sju (G7 till C) och vi har tränat på att göra en serie 7-ackord som följer kvintcirkeln motsols till Tonikan.

Att byta dur7 mot moll7 gör att ackordet inte längre har samma lättdrivna rörelse motsols i kvintcirkeln. Gm7 är inte dominant till C.

Men å andra sidan spelar själva bastonsrörelsen så stor roll för vårt gehör att i rörelsen E7 A7 D7 G7 C så kan man byta ut vilket som helst (utom G7!) till moll7 och ändå känna att man seglar med strömmen längs kvintcirkeln. Så man kan undvika krockar genom att byta ut något eller några dur7-ackord till moll.

Och som överkursblänkare kan jag nämna att om man väljer att sluta låten med Dm7 G7 C istället för D7 G7 C så är man inne och nosar på en annan rolig kvintcirkelstudie, nämligen "2-5-1". Det området ligger mycket nära det vi sysslar med nu, men jag tycker att vi ska vänta lite med att fördjupa oss i 2-5-1 i alla fall.

Spanien

Blinka lilla stjärna

Bä bä vita lamm

Nu tändas 1000 julljus (slutet)

3,14 3,14 Långstrump

Per Olsson hade en bonnagård

Lilla snigel

Spanien

Blinka lilla stjärna

Bä bä vita lamm

Nu tändas 1000 julljus (slutet)

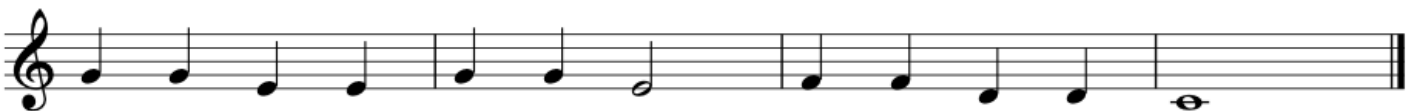
3,14 3,14 Långstrump

Per Olsson hade en bonnagård

Lilla snigel

Spanien

Blinka lilla stjärna

Bä bä vita lamm

Nu tändas 1000 julljus (slutet)

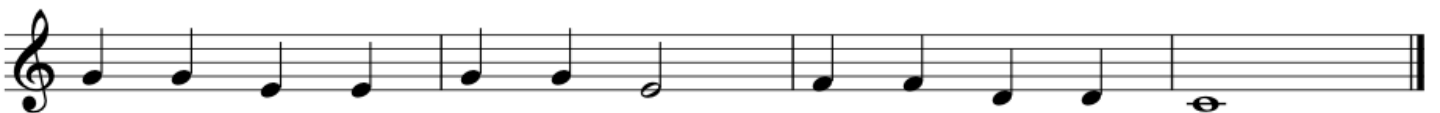
3,14 3,14 Långstrump

Per Olsson hade en bonnagård

Lilla snigel

Spanien

Blinka lilla stjärna

Bä bä vita lamm

Nu tändas 1000 julljus (slutet)

3,14 3,14 Långstrump

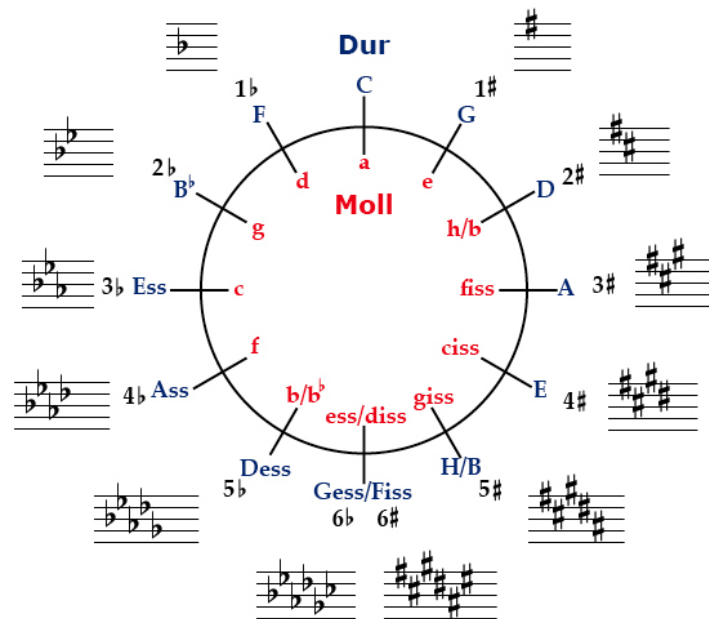

Per Olsson hade en bonnagård

Lilla snigel

Använde du E7 A7 D7 G7 C? Bytte du något till moll?

Gjorde du överkursuppgiften på sidan 7?

Då kommer lite mer överkurs här.

En typisk låt på de föregående sidorna kanske kunde ha dessa ackord:

C E7 A7 D7 G7 C

Jag har ju tidigare (mitten av sid 5 bl.a.) nämnt att det kan vara lite svårt att ta sig vidare från Subdominanten (F dur i C dur).

Men tänk om man spelar ett F7 (och inte bara durackordet).

I överkursuppgiften på sidan 7 framkom att varje sjuackord kan bytas ut till ett annat med samma ters och sjua (men omkastat, så att det blir sjua och ters).

Enligt den modellen kan man byta ut F7 till B7. Samma ters och sjua (men omkastat)!

Då kan man tänka sig följande ackord på någon av låtarna från de föregående sidorna:

C B7 E7 A7 D7 G7 C

Här har vi täckt in en stor del av kvintcirkeln med bara 7-ackord men ändå inte tappat "örats fotfäste" – det känns tydligt att vi är kvar i C dur och är på väg tillbaka till Tonikan. Sådeså.